चेपाङ्गजातिका बालवालिकाको शैक्षिक पहुँच

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोश्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको निम्ति प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

इन्दिरा पराजुली

त्रि.वि.वि दर्ता नं. : १२६६९-८२

परीक्षा रोल नं. : २४०००१०/२०६३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

फाल्गुण, २०६७

चेपाङ्गजातिका बालवालिकाको शैक्षिक पहुँच

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोश्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको निम्ति प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

इन्दिरा पराजुली

त्रि.वि.वि दर्ता नं. : १२६६९-८२

परीक्षा रोल नं. : २४०००१०/२०६३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

फाल्गुण, २०६७

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सिफारिस- पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह एम्. एड्. दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका निमित्त शोधकर्ता इन्दिरा पराजुलीद्वारा तयार पारिएको **"चेपाङ्गजातिका बालबालिकाको शैक्षिक पहुँच"** विषयक शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा तयार पारिएको हुनाले आवश्यक मूल्याङ्कनको निमित्त सिफारिस गर्दछु ।

....

उप. प्रा. देनप्रसाद लामिछाने

(शोध निर्देशक)

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

मिति : २०६७/१०/१५

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

स्वीकृति- पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह एम्. एड्. दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि इन्दिरा पराजुलीद्वारा तयार गरिएको **"चेपाङ्गजातिका बालबालिकाको शैक्षिक अवस्था"** विषयमा शोधकार्य पूरा गरी स्वीकृतिका लागि प्रस्तुत गर्नु भएको हुनाले मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

1. उप प्रा. कुवेरनाथ शर्मा विभागीय प्रमुख ....

2. उप. प्रा. देनप्रसाद लामिछाने शोध निर्देशक ....

३ प्रा. डा. वासुदेव काफ्ले वाह्य परीक्षक ....

मिति : २०६७/११/१५

कृतज्ञता

सर्वप्रथम त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थपन विभागले अनुसन्धान प्रस्ताव (च्भकभबचअज एचयउयकबी) लाई स्वीकृति गरी चेपाङ्ग जातिको बालबालिकाको शैक्षिक पहुँच बारेमा अध्ययन गर्ने अवसर प्रदान गरेकोमा यस विभागप्रति हार्दिक कृतज्ञता छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आफ्नो अमूल्य सहयोग तथा सुझाव, सल्लाह तथा दिशावोध गरी महत्वपूर्ण निर्देशन र सुझाव दिनु हुने आदरणीय शोधनिर्देशक देन प्रसाद लामिछानेज्यू, शोध समितिका संयोजक उपप्राध्यापक कुवेरनाथ शर्माज्यूप्रति म विशेष कृतज्ञ रहेको छु ।

शोधकार्यको सिलसिलामा आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरू र सुझावहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने सम्बन्धित संघ संस्थाका कर्मचारीहरू, विद्यालयका शिक्षकहरू, अभिभावकहरू विद्यार्थी र शिक्षाप्रेमी व्यक्तिहरूप्रति आभार व्यक्त गर्दै अमूल्य सहयोगका लागि धन्यवाद दिन चाहान्छु । यस अध्ययन कार्य पुरा गर्न मलाई शुरूदेखि अन्त्यसम्म सहयोग गर्नुहुने मनहरी गा.वि.स.सचिव, शिक्षक, प्रजा विकास कार्यक्रमका पदाधिकारीहरू र मनहरी वडा नं.२ का बासिन्दा पनि धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । त्यस्तै मेरा सहदयी मित्रहरू र परिवारका सदस्यहरू प्रति पनि म सधैं ऋणी हुनेछु । अन्त्यमा हरबखत खटेर यस शोधपत्रमा कम्प्युटर टाईप तथा प्रिटका लागि सहयोग गर्नुहुने रामजी श्रेष्ठ तथा शालिक सापकोटालाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । यो शोधपत्र यस विषयसँग सम्बन्धित सबै व्यक्तिहरूको लागि उपयोगी हुनेछ भन्ने पूर्ण विश्वास लिएको छु ।

शोधकर्ता

इन्दिरा पराजुली

शोधसार

"चेपाङ्गजातिका बालबालिकाको शैक्षिक पहुँच" शिर्षक चयन गरी मकवानपुर जिल्लाको मनहरी गा.वि.स.वडा नं. २ मा रहेको चेपाङ्ग वस्तीमा गरिएको यस अध्ययनमा चेपाङ्ग जातिका बालबालिकाको शैक्षिक स्थिति पत्ता लगाउने मुख्य उद्देश्य रहेको छ । अध्ययन क्षेत्रको स्थलगत सर्वेक्षण गरी अभिभावक, विद्यार्थी, शिक्षक तथा शिक्षाप्रेमि व्यक्तिहरुसँग प्रश्नावलीद्वारा संकलन गर्नुका साथै सम्बनिधत साहित्यको पुनरावलोकन गरिएको छ ।

उल्लेखित उद्देश्यहरूमध्ये पहिलो उद्देश्य पुरा गर्नको लागि सम्भावना युक्त नमुना छनौट विधिद्वारा स्थलगत सर्वेक्षण गरी प्रत्येक घरमा गएर उनीहरूको शैक्षिक स्थितिको बारेमा जानकारी लिइएको थियो । दोस्रो उद्देश्य पुरा गर्नको लागि विद्यालयमा गइ प्र.अ.शिक्षकहरूसँग प्रत्यक्ष अन्तरवार्ता प्रश्नावली भराइएको थियो । तेस्रो र चौथो उद्देश्य पुरा गर्नको लागि शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक र समुदायका शिक्षाप्रेमी व्यक्तिहरूसँग अनुसूचीमा उल्लेख भए अनुसार राय सुझाव संकलन गरिएको थियो ।

विद्यालय एक संस्था भएकोले संस्थागत सम्बन्धित पक्षहरु विचको संम्बनध सुमधुर हुनुपर्ने हुदाँ मानव सिद्धान्तको आधारमा यस अनुसन्धानलाई अगाडी बढाइएको छ । यस अध्ययन अनुसनधानका उद्देश्यहरु पुरा गर्नको लागि अध्ययन क्षेत्रमा रहेको घर परिवारलाई सम्भावना ज्यगकभ ज्यमि क्ाचखभथ का लागि सामान्य गोलाप्रथा अपनाइएको थियो । यो अध्ययन विश्लेषणात्मक र वर्णनात्मक छ । छनौटमा परेको परिवार विद्यालयका प्रधानाध्यापक, शिक्षक, विद्यार्थीका लागि शिक्षा सम्बन्धि अनुसनधानात्मक साधनहरु बन्द तथा खुल्ला प्रश्नावली, विद्यालयको दस्तवेज शैक्षिक सुचाङ्क फारमहरु, अन्तवार्ता तथा सर्वेक्षण फारमको प्रयोग गरी प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो ।

प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट चेपाङ्ग बालवालिका विद्यालयनै नपठाउने, पठाएपनि नियमित नहुने विचैमा विद्यालय छाड्ने प्रवृत्ति देखियो जसको मुलकारणमा अशिक्षित समस्या, आर्थिक समस्या, फरक जिवनशैली रहेको पाइयो । यस समस्याको सामाधानको लागि विद्यार्थी र शिक्षक विच मानव सम्बन्ध स्थापना गर्न शिक्षकलाई मनोवैज्ञानिक सम्बन्धि तालिम दिनुपर्ने अभिभावक को शैक्षिक चेतना वृद्धि गर्न अनौपचारीक शिक्षा दिनुपर्ने, जंगली सभ्यताबाट विस्थापित गर्न रोजगार र आवसको सुविधा प्रदान गर्नुपर्ने तथा सिपमुलक तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने जस्ता कार्यको सम्बनिधत निकाय वाट पहल गर्नुपर्ने जस्ता सुझाबहरु उनीहरुको शैक्षिक अवस्थामा सुधार हुन गई शिक्षाको मुलधारमा समाहित गर्न सकिने देखिन्छ

विषय सूची

सिफारिस-पत्र **I**

स्वीकृति-पत्र **II**

कृतज्ञता **III**

शोधसार **IV**

विषय सूची **VI**

तालिका सूची **IX**

चित्र सूची **X**

संक्षिप्त शब्दावली सूची **XI**

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमी 1

१.२ समस्याको कथन 4

१.३ अध्ययनको औचित्य 6

१.४ अध्ययनको उद्देश्य 8

१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू 9

१.६ अध्ययनको परिसिमा 10

१.७ अध्ययनमा प्रयोग भएका शब्दहरु 11

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको सिंहावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका

२.१ सम्बन्धित साहित्यको सिंहावलोकन 12

२.२ सैद्धान्तिक खाका 16

२.३ शैक्षिक उपादेयता 19

परिच्छेद तीनः अध्ययन विधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा 21

३.२ जनसंख्या र नमूना छनौट 21

३.३ तथ्याङ्कका स्रोतहरू 22

३.४ अध्ययन साधनको छनौट र परिक्षण 22

३.५ तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया 23

३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण 24

परिच्छेद चार :तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण

४.१ शैक्षिक स्थिति 25

४.१.१ जनसाख्यकि स्थिति 26

४.१.२ शैक्षिक अवस्था 27

४.२.३ शैक्षिक सुविधाहरू 29

४.१.४ उमेर अनुसारको शैक्षिक अवस्था 32

४.१.५ विद्यालय प्रवेश, कक्षा चढ्ने, दोहोऱ्याउने र छोड्ने अवस्था 33

४.२ चेपाः अभिभावकको आफ्ना बालबालिकाको शिक्षाप्रतिको धारणा 38

४.२.१ चेपाः अभिभावकको शैक्षिक अवस्थाको अध्ययन 38

४.२.२ अभिभावकको शिक्षा प्रतिको धारणा 40

४.२.३ चेपाः बच्चाहरू प्रतिको अपेक्षा 42

४.३ चेपाः बालबालिकाले विद्यालय बीचमा छाड्नुको अवस्था र वास्तविक कारणहरू 43

४.३.१ चेपाः जातिको विद्यालय जाने विद्यार्थीको विवरण 44

४.३.२ चेपाः बालबालिकाको बीचैमा छाड्ने अवस्थाको अध्ययन 46

४.३.३ विद्यार्थी भर्ना, परीक्षामा सम्मिलित र बीचैमा छाड्ने विद्यार्थीको अवस्था 47
४.३.४ चेपाः विद्यार्थीको नियमितता 49
४.३.५ चेपाः बालबालिकाले विद्यालय छोड्नुको कारणहरू 49
४.३.६. चेपाङ्ग विद्यार्थीहरुले विचैमा विद्यालय छाड्ने आर्थिक कारण
४.४ चेपाः बालबालिकाको विद्यालय शिक्षाप्रति सहभागिता बढाउने उपायहरू 52
४.४.१ अनन्तोदय जनजाती आवशिय वोर्डिङ्ग स्कुलको परिचय
४.४.२. प्रधानाध्यापक तथा शिक्षकहरूबाट प्राप्त सुझावहरु 53
४.४.३ विद्यार्थीबाट प्राप्त सुझाव 54

परिच्छेद पाँच :प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझाव

५.१ प्राप्ति 57
५.२ निष्कर्ष 59
५.३ सुझावहरू 61
सन्दर्भग्रन्थहरू
अनुसूचीहरू

तालिका सूची

तािकला	शीर्षक	पेज नं.
तालिका १	चेपाः परिवारको शैक्षिक अवस्था	27
तालिका २	गा.वि.स.भित्रका शैक्षिक संस्थाहरू	30
तालिका ३	विद्यालयहरूमा भर्ना भएका छात्र छात्राहरूको संख्या	31
तालिका ४	चेपाः समुदायको उमेरगत शैक्षिक स्थिति	32
तालिका ५	महेन्द्र किरण उच्च मा.वि.को २०६४ देखि २०६६ सम्मको चेपाः जातिको विद्यार्थी विवरण	34
तालिका ६	राष्ट्रिय मा.वि.सुनाचरीको शैक्षिक सत्र २०६४ देखि २०६६ को चेपाः विद्यार्थीको विवरण	35
तालिका ७	राष्ट्रिय रोटरी मा.वि.मनहरीको शैक्षिक सत्र २०६४ देखि २०६६ को चेपाः विद्यार्थीको विवरण	36
तालिका ८	अध्ययन क्षेत्रमा चेपाःहरूको शैक्षिक स्तर	39
तालिका ९	विद्यालयलाई सहयोग	41
तालिका १०	अभिभावकले आफ्ना विद्यार्थी विद्यालयमा भर्ना गर्ने कारण	42
तालिका ११	चेपाः बालबालिका प्रति अभिभावकहरूको अपेक्षा	43
तालिका १२	चेपाः जातीका विद्यालय जाने छात्र र छात्राको विवरण	44
तालिका १३	विद्यालय छाड्ने चेपाः जातिको अवस्था	46
तालिका १४	छनौट विद्यालयको शैक्षिक सत्र २०६४ देखि २०६६ सम्मको विद्यालय छाड्ने विद्यार्थी विवरण	48
तालिका १५	चेपाः जातिका विद्यार्थीले विद्यालय छाड्ने कारण	50
तालिका १६	चेपाः अभिभावकको आम्दानीका स्रोतहरू	51

चित्र सूची

तालिका नं.	शीर्षक	पेज नं.
चित्र १	चेपा· परिवारको शैक्षिक अवस्था	28
चित्र २	अध्ययन क्षेत्रमा चेपाङ्गहरूको शैक्षिक स्तर	39
चित्र ३	चेपाङ्ग विद्यालयजने छात्र छात्रको विवरण	45
चित्र ४	चेपाङ्ग अभिभावकको आम्दानीका स्रोतहरू	51

संक्षिप्त शब्दावली सूची

उप.प्रा.	:	उपप्राध्यापक
स.प्रा.	:	सहायक प्राध्यापक
गा.वि.स.	:	गाउँ विकास समिति
वि.व्य.स.	:	विद्यालय व्यवस्थापन समिति
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
प्रा.वि.	:	प्राथमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	:	निम्न माध्यमिक विद्यालय
मा.वि.	:	माध्यमिक विद्यालय
उ.मा.वि.	:	उच्च माध्यमिक विद्यालय
E.P.M.	:	Educational Planning and Management
M.Ed.	:	Master of Education
S.L.C.	:	School Leaving Certificate